

KREACJA OBIEKTU MUZEALNEGO NA PRZYKŁADZIE EKSPOZYCYJNYCH LOSÓW *LADY FISCHERÓW* ZE ZBIORÓW MUZEUM HISTORYCZNEGO MIASTA KRAKOWA

Obiekt muzealny jest jednym z podstawowych terminów pojawiających się zarówno w teorii, jak i praktyce muzeologicznej. Używany jest zamiennie z takimi określeniami jak: „muzealia”, „przedmiot muzealny” czy „eksponat”. Termin ten oznacza *rzecz, która weszła w odpowiednią relację z muzeum na gruncie takich funkcji muzealnych jak gromadzenie, przechowywanie, zabezpieczanie, opracowywanie i udostępnianie*¹. W literaturze muzeologicznej pojawia się rozróżnienie pomiędzy „obiektem muzealnym” i „eksponatem”, przy czym ten drugi termin określa *obiekt muzealny prezentowany na wystawie*².

Jednym z elementów pracy muzealnej jest, obok opracowania naukowego obiektu, jego „kreowanie”. Kreacja obiektu muzealnego w najprostszym rozumieniu związana jest z procesem tworzenia wystawy muzealnej. Obiekt stając się eksponatem, w zależności od przeznaczonej mu roli i wskazanego miejsca staje się przekątnikiem określonej informacji lub pewnej wiedzy naukowej, ale także źródłem przeżycia estetycznego.

Wydaje się, że z procesem kreacji obiektu muzealnego mamy do czynienia także u początku drogi muzealnej obiektu, tj. w trakcie opracowania naukowego. Autor karty inwentarzowej wykorzystując posiadaną przez siebie wiedzę i korzystając ze swojego warsztatu pracy, opisuje i klasyfikuje obiekt, umieszczając go w określonym kontekście naukowo – estetycznym. Tym samym, w wyniku tych działań obiekt uzyskuje określoną pozycję i kontekst w zbiorze obiektów muzealnych. Można założyć, że ten sam obiekt muzealny opracowany przez innego muzealnika, opracowany nieco inaczej, uzyskałby „inne miejsce” w kolekcji muzealnej.

Obiekt muzealny prezentowany na wystawie uzyskuje określoną pozycję warunkowaną kilkoma, co najmniej czynnikami: rodzajem ekspozycji, jakością estetyczną wystawy, materiałem treściowym (informacyjnym lub naukowym) prezentowanym na wystawie.

Autorzy *ekspozycji* określając wszystkie podstawowe składniki jakościowe *ekspozycji* określają także rolę i pozycję każdego obiektu muzealnego. Najczęściej wybór ten dokonywany jest na drodze świadomego procesu twórczego, właśnie kreacji „przedmiotu muzealnego”, choć mamy także do czynienia z przykładami kreacji mimowolnej, przypadkowej lub wynikającej z nie dostrzegania jakiegoś ukrytego kontekstu.

Obiekt muzealny decyzją autora ekspozycji pełni określone funkcje. Obiekt może zostać podporządkowany funkcjom prezentacji (pokazywanie tego, co jest eksponowane) lub funkcjom reprezentacji (reprezentowanie np. jakiegoś okresu przeszłości lub stylu) w zależności od założeń i scenariusza ekspozycji.

Najłatwiejsze do uchwycenia elementy kreacji obiektu muzealnego są uzyskiwane poprzez zmianę otoczenia. Obiekt znajdując się w nowym otoczeniu treściowym lub estetycznym, nabiera nowego sensu. Tym samym ekspozycja muzealna wskazując nowy kontekst przedmiotu kreuje go do nowej jakości.

Elementy kreacji przedmiotu muzealnego najłatwiejsze są do uchwycenia w analizie relacji międzyeksponatowych budowanych w kontekście treściowo – znaczeniowym i estetycznym. Manipulowanie tymi relacjami umożliwia kreowanie nowych kontekstów ekspozycji jako całości, jak i poszczególnych obiektów.

Elementy kreacji obiektu zachodzą także na poziomie związków między eksponatami a ich oprawą wystawową (sprzęt wystawowy, oświetlenie itp.). Poprzez aranżację relacji pomiędzy obiektem, a oprawą wystawy uzyskuje się możliwości nowego spojrzenia na kreowany przedmiot.

W zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa znajduje się, wśród wielu innych obiektów muzealnych, *lady Fischerów* o numerze inwentarzowym MHK 1170/III. Na przykładzie jej losów ekspozycyjnych można prześledzić próby kreowania tego obiektu w różnych kontekstach,

uwarunkowanych przede wszystkim charakterem wystaw, w trakcie których była ona eksponowana.

Opis zabytku:

Lada Fischerów, nr. inw. MHK 1170/III.

Blacha miedziana, srebrzenie, złocenia.

Wymiary: 55 x 35 x 25,5 cm.

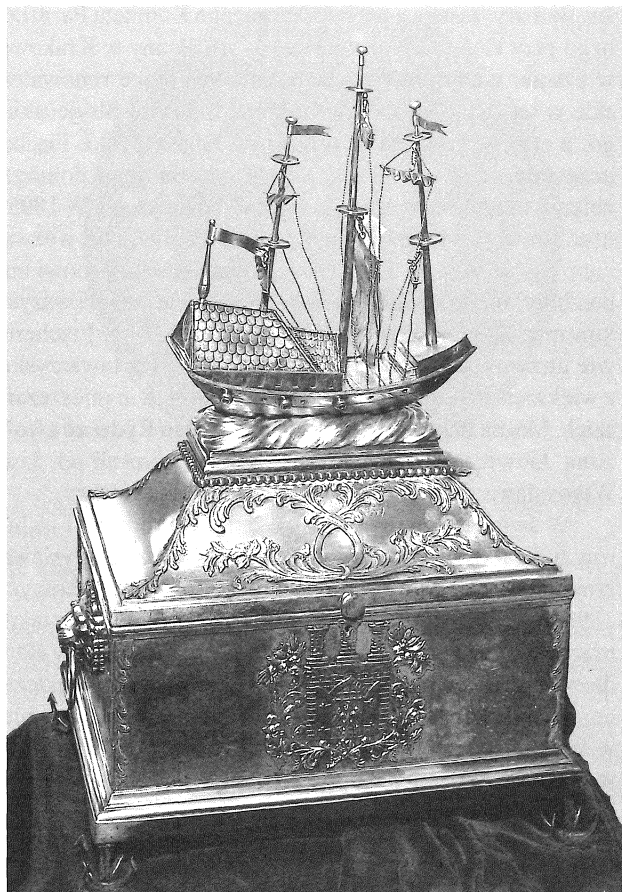
Lada o tradycyjnym kształcie, nawiązującym do cechowej tradycji, prostokątna o dwuspadowym dachu, zwieńczonym modelem żaglowca o trzech masztach. Wsparta na czterech nóżkach w formie kotwic. Na ścianie frontowej posiada herb Krakowa ujęty półkoliście z trzech stron wicią roślinną (liście akantu). Na przeciwległej ścianie lady dwa pionowe, stylizowane motywy roślinne również połączone. Szersze boki i wszystkie pionowe krawędzie wieka zostały ozdobione fantazyjnie wijącym się motywem roślinnym. Na płaskim szczycie wieka, o formie morskich fal, umieszczono połączony model żaglowca. Na jednym z żagli wygrawerowano napis: „STOWARZYSZENIE KUPCÓW I MŁODZIEŻY HANDLOWEJ / W KRAKOWIE/ W STULETNIĄ ROCZNICĘ ISTNIENIA FIRMY/1799 J.F. FISCHERA”. Do krótszych boków lady przytwierdzono dwa mosiężne, połączone uchwyty w formie lwich głów z kółkami w paszczy. Na wieku lady, od środka wryto tekst w dwóch kolumnach, z lewej: „Dyrekcja i Wydział/ Stowarzyszenia kupców i młodzieży/ handlowej w Krakowie/ w roku jubileuszowym/ Prezes: Sobolewski Ignacy/ Viceprezes: Schiller Leon/ Sekretarz: Zgud Klemens/ Skarbnik: Froncz Anastazy/ Gospodarz: Janeczek Wacław/ Bibliotekarz: Porębski Michał; z prawej: „Wydział”, „Dzida Jan/ Gawęł Antoni/ Hummel Henryk/ Jarczewski Kazimierz/ Kosiński Władysław/ Kucz Ferdynand/ Łuszczuński Konstanty” oraz w drugim rzędzie: „Młynowski Leon/ Massar Józef/ Piwarski Józef/ Porębski August/ Roszeck Józef/ Śliwka Jan/ Sienkiewicz Wacław” i u dołu: „Wojciechowski Ignacy”.

Z frontu, w dolnej części lady wryto nazwiska jej wykonawców: „JAKUBOWSKI JARRA KRAKÓW”.

Historia obiektu:

Lada została ufundowana przez Stowarzyszenie Kupców i Młodzieży Handlowej w Krakowie z okazji uroczystości 100-lecia kupieckiej firmy Fischerów.

Uroczystości te rozpoczęły się 12 XI 1899 r. nabożeństwem w kościele św. Barbary. Następnie w sali Rady Miasta, w obecności prezydenta Krakowa, Józefa Friedleina, uroczyste przemówienie wygłosił dr Henryk Szarski. Janowi Władysławowi Fischerowi, właścicielowi firmy, wręczono adres wykonany w pracowni Roberta Jahody, pamiątkową ladę podarował prezes Stowarzyszenia Kupców i Młodzieży Handlowej w Krakowie, Ignacy Sobolewski, a deputacja Sodalicii Mariańskiej ofiarowała wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej oprawiony w srebro. W południe rozpoczął się bankiet w sali hotelu Saskiego. Firma Fischerów w dniach jubileuszu otrzymała sporą ilość adresów gratulacyjnych i życzeń od wielu instytucji (m.in. Izby Handlowo-Przemysłowej w Krakowie, Drukarni „Czasu”, Firmy L. Zieleniewski) i osób z różnych środowisk Krakowa i innych miast polskich. Wszystkie listy i adresy potwierdzały popularność i renomę firmy Fischerów³.

1. *Lada Fischerów*, MHK 1170/III.

Uroczystości rocznicowe Firmy „J.F. Fischer” miały swój szczególny wymiar. Fischerowie przybyli do Krakowa u schyłku XVIII w. z miejscowości Raudenberg na Morawach i byli jedną z wielu rodzin pochodzenia niemieckiego, które w tym czasie szukały powodzenia i nowych szans rozwoju na ziemiach polskich świeżo zaanektowanych przez zaborców. Fischerowie po ledwie kilku latach prowadzenia działalności handlowej osiągnęli znaczącą pozycję w środowisku kupieckiego Krakowa. Pierwszy z nich: Jan Franciszek Fischer, założyciel firmy, pełnił przez szereg lat funkcję starszego w Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej, co jednoznacznie potwierdza poważny autorytet Fischerów w Krakowie na początku XIX w. Fischerowie przez cały wiek XIX działali w branżach kupieckich: korzennej (spożywczej) oraz papierniczej. Tej drugiej pozostali wierni do końca istnienia firmy (lata 30. XX w.) dając cały czas przykład rzetelności zawodowej. Jan Władysław Fischer (1846-1920) odgrywał niepoślednią rolę w Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej. Był wieloletnim (w latach 90. XIX w., i w pierwszych latach XX w. do 1905 r.) podstarszym tej organizacji, kontynuując tradycje pracy w samorządzie kupieckim, zapoczątkowane przez Fischerów na początku XIX w.

Ukoronowaniem pracy Władysława Fischera w szeregach kongregacji było nadanie mu, 11 lutego 1906 r., na wniosek dr Henryka Szarskiego, tytułu członka honorowego tej organizacji.

J. W. Fischer pełnił też wiele innych społecznych funkcji w Krakowie: był m.in. prefektem Archikonfraterni Kupieckiej, religijnego stowarzyszenia działającego przy kościele

św. Barbary, zastępcą przewodniczącego Komitetu Parafialnego przy Kościele Najświętszej Marii Panny w Krakowie w czasie, kiedy prowadzono gruntowne prace renowatorskie w tej świątyni pod kierunkiem Tadeusza Stryeńskiego, a przy wykorzystaniu projektów Jana Matejki. Fischer uczestnicząc w pracach komitetu parafialnego pomagał zbierać fundusze na rzecz kościoła Mariackiego. W 1895 r. ufundował w Bronowicach Wielkich kaplicę pod wezwaniem Stygmatów św. Franciszka i Władysława (stanowi ona prezbiterium obecnego kościoła). Kaplica ta służyła wszystkim mieszkańcom Bronowic. U schyłku XIX w. Fischero wie utrzymywali kontakty handlowe, ale i też towarzyskie z większością liczących się krakowskich rodzin mieszczańskich. Można przypomnieć, że poeta Lucjan Rydel ze swoją żoną Jadwigą z Mikołajczyków, wynajmowali od Jana Władysława dom w Bronowicach na wiosnę 1901 r.⁴

W świetle tego, co wiemy o dziejach rodziny Fischerów w Krakowie i pozycji nestora rodu, Jana Władysława, zrozumiała jest wielka ranga uroczystości rocznicowych 1899 r. Wśród uczestników jubileuszu nie zabrakło także przedstawicieli Stowarzyszenia Kupców i Młodzieży Handlowej w Krakowie, organizacji nie tak dostojnej i znaczącej jak Kongregacja Kupiecka, ale niewątpliwie ważnej w środowisku kupieckim. Jej korzeni należy szukać jeszcze w Bractwie Czeladzi Kupieckiej, a na pewno w działającym od roku 1808 Zgromadzeniu Subiektów Handlowych, które od 1877 r. funkcjonowało pod nazwą Stowarzyszenie Młodzieży Handlowej w Krakowie, a od 1895 r. jako Stowarzyszenie Kupców i Młodzieży Handlowej w Krakowie. Stowarzyszenie to skupiało młodzież handlową (według statutu do 40 roku życia) i istniało do 1923 r., kiedy to połączyło się z Krakowską Kongregacją Kupiecką.

Stowarzyszenie Kupców chcąc uczcić jubileusz Fischerów zleciło wykonanie ozdobnej lady, znanej od połowy lat 80. krakowskiej firmie: „Jakubowski et Jarra Fabryka Wy-

2. *Lada Kongregacji Kupieckiej*, własność Krakowskiej Kongregacji, depozyt w MHK.

robów Platerowanych” (od 1887 pod tą nazwą) przy ul. Berka Joselewicza 8. Zakład ten powstał początkowo jako filia warszawskiej fabryki „Norblina” i od początku swojego istnienia dawał rękojmię pewnego, solidnego poziomu swoich produktów. Marcin Jarra i Marceli Jakubowski posiadali sklep w Sukiennicach, a swoje wyroby eksportowali m.in. do Rosji i Palestyny. Stowarzyszenie zlecając wykonanie pamiątkowej lady odwołało się do najbardziej znanej pamiątki kupieckiego Krakowa: *lady Kongregacji Kupieckiej* ufundowanej przez Ignacego Laśkiewicza w 1791 r.⁵

Lada ta okazałych rozmiarów, wykonana kunsztownie w ostatnich latach pierwszej Rzeczypospolitej, zwieńczona została charakterystycznym modelem żaglowca o trzech masztach. W 1899 r. Jarra i Jakubowski wykonali zmniejszoną kopię pierwotnej *lady Kongregacji*, wiernie przenosząc wszystkie ważne elementy z pierwowzoru.

Lada Fischerów pozostawała przez następne dziesięciolecie w rękach kolejnych pokoleń rodziny: najpierw Jana Józefa Fischera, syna Jana Władysława, a następnie Jana Michała, syna Jana Józefa. Wielki Kryzys Gospodarczy lat 30. położył kres świetności kupieckiej Fischerów. Po II wojnie światowej obaj przedstawiciele rodziny, bracia Jan Michał i Józef Tomasz, znaleźli się na emigracji na Zachodzie (w Anglii i w Kanadzie) i nie powrócili do Polski. W rodzinnej kamienicy Fischerów przy Rynku Głównym 39–40 pozostały jedynie Zuzanna z Jawornickich, żona zmarłego w obozie koncentracyjnym Auschwitz Jana Józefa, oraz jej synowa: aktorka Irena z Leszczyńskich, żona Jana Michała. W 1962 r. zmarła Zuzanna Fischerowa i od tego czasu osamotniona Irena Fischer zaczęła przekazywać do zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa najcenniejsze pamiątki związane z losami jej rodziny. Jednym z pierwszych darów Ireny Fischer była *lada* fundowana dla Jana Władysława Fischera przez Stowarzyszenie Kupców i Młodzieży Handlowej. Po opracowaniu naukowym otrzymała ona numer inw. MHK 1170 / III trafiając tym samym do zbiorów Działu Historii, Sztuki i Ikonografii Krakowa Nowoczesnego (dział III). W tym samym roku do zbiorów MHK Irena Fischerowa przekazała portret Jana Józefa Fischera pędzla Juliusza Grosse, w 1965 portrety swoich synów: Józefa Tomasza i Jana Michała autorstwa Vlastimila Hofmanna, w 1976 portret teściowej, Zuzanny z Jawornickich namalowany przez Marylę Płonowską, natomiast w 1984 r. pierścionek – pamiątkę 10 lecia ślubu Jana Michała i Ireny Fischer wykonany w obozie jenieckim Gross-Born. Wraz z zakupionym przez Muzeum w 1987 r. obrazem, pt. *Jan Franciszek Fischer czytający „Moryronicum”* stryjowi Florianowi Joachimowi Fischerowi (ok. 1850 r. autor nieznany) oraz fotografiami znajdującymi się w Dziale Fotograficznym MHK i dokumentami rodzinnymi przechowywanymi w bibliotece naukowej MHK, tworzą one ciekawy zbiór pamiątek po jednej z najbardziej zasłużonych kupieckich rodzin Krakowa.

LADA FISCHERÓW NA WYSTAWIE STAŁEJ „Z DZIEJÓW I KULTURY KRAKOWA” W LATACH 1979-1997, KRZYSZTOFORY, RYNEK GŁÓWNY 35

Przekazana w 1962 r. do zbiorów MHK *Lada Fischerów* po raz pierwszy została zaprezentowana publiczności, na wystawie stałej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa w „Krzysztoforach”, którą uroczystie otwarto 21 VII 1979 r.

Wystawa „Z dziejów i kultury Krakowa” została przygotowana przez zespół pracowników MHK na kilkunastu salach parteru i I piętra okazałej kamienicy na rogu Rynku Głównego i ul. Szczepańskiej. Zadaniem wystawy, założonym przez jej twórców, było przybliżenie odbiorcy najważniejszych wątków z dziejów i kultury Krakowa, w układzie chronologiczno-historycznym od czasów średniowiecza zaczynając, a kończąc na 1918 r. Charakter ekspozycji ograniczony był w pierwszej kolejności rodzajem zbiorów Muzeum Historycznego Miasta Krakowa zgromadzonych przez kilkadziesiąt lat jego istnienia. Wystawa otwarta w 1979 r. uwzględniała następujące problemy:

1. Tradycje, zwyczaje i legendy
2. Pamiątki władz miejskich
3. Bractwo kurkowe
4. Obronność Krakowa
5. Cechy rzemieślnicze
6. Handel
7. Powstania narodowe
8. Ruch robotniczy
9. Kraków w I wojnie i rok 1918
10. Wnętra mieszkalne w XIX w.⁶

Struktura wystawy pozostała niezmieniona do 1997 r., choć oczywiście w ciągu 18 lat, jej nieprzerwanego funkcjonowania wprowadzono liczne mniejsze lub większe korekty (m.in. likwidacja osobnej sali poświęconej historii ruchu robotniczego oraz części ekspozycji prezentowanej na parterze Krzysztoforów, aranżacja kolekcji militariów MHK w hallu wejściowym I piętra, i wiele innych mniejszych zmian). Twórcy wystawy stale starali się zaprezentować monograficzny niemal wykład historii Krakowa, od średniowiecza do 1918 r. i to udało się z dużymi problemami ze względu na oczywiste „braki w materiale muzealnym”. Jednocześnie wybrano do zaprezentowania zasadnicze zagadnienia problemowe, próbując przybliżyć odbiorcy najważniejsze struktury społeczno-ustrojowe Krakowa. Stąd organizacja takich sal muzealnych, jak: *Władze miejskie i Bractwo Kurkowe* (w późniejszym okresie Bractwo Kurkowe prezentowano w osobnej sali ekspozycyjnej), *Obronność Krakowa*, *Gospoda cechowa*, *Złotnictwo*, *Złotnictwo II*, *Handel*. Zwiedzający wystawę miał zapoznać się z najważniejszymi elementami historycznej struktury miejskiej:

- a) władzami miejskimi poprzez pamiątki związane z ich funkcjonowaniem
- b) cechami poprzez aranżację tzw. „gospody cechowej”
- c) rzemiosłem krakowskim przez najciekawsze jego wyroby
- d) oraz wreszcie z dziejami handlu krakowskiego poprzez szereg obiektów związanych z wymianą handlową w XIX i XX w.

Lada Fischerów znalazła swoje miejsce na ekspozycji w sali *Złotnictwo II* jako przykład ciekawego i charakterystycznego dla schyłku XIX w. wyrobu rzemiosła krakowskiego oraz jeden z obiektów mogących przybliżyć odbiorcy poziom i dokonania rzemieślniczej produkcji. Nazwa tej części wystawy mogłaby sugerować prezentację wyrobów złotniczych, ale tak naprawdę tylko w sąsiedniej sali (*Złotnictwo*) pokazano publiczności najciekawsze pamiątki związane z dziejami cechu złotników krakowskich (pierscień cechowe, tablica patrona cechu św. Eligiusza itp.), natomiast w sali, w której umieszczono *ladę Fischerów*

3. Odcisk pieczęci „Sigillum Congregatio Mercatorum Cracoviensis”, MHK 95/III.

znalazły się wyroby rzemiosła artystycznego i użytkowego z XVIII i XIX-wiecznego Krakowa. Znaczną część ekspozycji w sali, popularnie zwanej też salą *Rzemiosła*, wypełniały przedmioty codziennego użytku wykonane w krakowskich warsztatach złotniczych: Kajetyna Jastrzębskiego, Jana Kantego Bojanowskiego, Karola Czaplickiego, Władysława Gliksellego, Karola Modesa, Leonarda Nitscha, Stanisława Westwalewicza i innych. W sali tej obok srebrnych talerzy, cukierników, musztardniczek, pucharków, dzwonków, lichtarzy, kielichów, imbryków, prezentowano także przykłady żelaznych wyrobów rzemieślniczych (klucze, kłódki) z wieków XV–XIX w. oraz wybór kafla renesansowych.

Lada Fischerów usytuowana w otoczeniu takich obiektów, odgrywała rolę jednego z wielu przykładów wyrobów krakowskiego rzemiosła artystycznego schyłku XIX w.

Przewodnik po wystawie informował, co prawda, że *lada* była darem Stowarzyszenia Kupców i Młodzieży Handlowej dla firmy „J. F. Fischer” z okazji 100-lecia, ale widzowi trudno było dostrzec związek obiektu z jego pierwowzorem, tj. *ladą* Kongregacji Kupieckiej w Krakowie (znajdującą się w sąsiedniej sali *Handel*), a przede wszystkim obiekt zupełnie odcięto od jego **kupieckiego kontekstu**, akcentując przede wszystkim walory „rzemieślniczego wyrobu”.

Autorzy wystawy pominęli (przesunęli na dalszy plan) „kupiecki sens” *lady Fischerów* identycznie jak stało się w czasie opracowania karty inwentarzowej obiektu w 1964 r. (autor: Celina Bąk-Koczarska). Karta ta informowała o „ladzie wzorowanej na ladzie kongregacji kupieckiej” nie wymieniając w tytule nazwiska Fischer, nie wskazywała też głębszych związków z kupiecką przeszłością Krakowa. Autorka dopiero w późniejszym okresie dopisała odrębną informację na drugiej stronie karty o pochodzeniu przedmiotu, tj. uroczystościach 100-lecia firmy handlowej Fischerów z 1899 r.

LADA FISCHERÓW NA WYSTAWIE „MIĘDZY HANZĄ A LEWANTEM. KRAKÓW EUROPEJSKIM CENTRUM HANDLU I KUPIECTWA”, 8 XII 1995-31 III 1996. KAMIENICA HIPOLITÓW

Wystawa „Między Hanzą a Lewantem” powstała jako rezultat współpracy Muzeum Historycznego Miasta Krakowa i Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej, organizacji, której korzenie sięgają co najmniej 1410 r.

4. Wystawa „Między Hanzą a Lewantem”, sala z *ładą Fischerów*, 1996 r.

Kongregacja Kupiecka podjęła ponownie działalność w 1989 r. po kilkudziesięciu latach przerwy, wynikającej z bezwzględnej walki władz PRL z wszelkimi przejawami prywatnej inicjatywy gospodarczej. Nawiązanie współpracy przez Kongregację z Muzeum było ciekawym przykładem, w jaki sposób przy pomocy muzealnego, historycznego przedsięwzięcia organizacja samorządu gospodarczego próbuje odbudować swoją tożsamość zniszczoną przez komunistyczne władze. Stąd też idea monograficznej wystawy historycznej prezentującej na trzech piętrach kamienicy Hipolitów przy pl. Mariackim 3, tradycje kupieckiego Krakowa w całej ich okazałości. Autorzy scenariusza (Michał Niezabitowski, Jacek Salwiński) zbudowali ekspozycję wokół kilku zasadniczych problemów:

1. Ślady pierwszych związków handlowych Krakowa do 1257 r.
2. Wielki handel Krakowa XIV–XVII w.
3. Krakowskie rody kupieckie.
4. Działalność fundacyjna i publiczna krakowskich kupców.
5. Place i miejsca handlowe Krakowa XIX–XX w.
6. Krakowska Kongregacja Kupiecka oraz inne stowarzyszenia handlowe i branż pokrewnych.
7. Realia związane z zawodem kupieckim.

Na wystawie zgromadzono prawie 1000 obiektów z kilkudziesięciu instytucji muzealnych, kościołów, klasztorów, bibliotek i archiwów. Ekspozycja była pierwszym w środowisku krakowskim w okresie powojennym, przedsięwzięciem w sposób wyraźny odwołującym się do świetności ku-

pieckiego Krakowa i związków pomiędzy znaczeniem miasta a jego rolą handlową.

Na II piętrze kamienicy Hipolitów, w trzech kolejnych salach zaprezentowano publiczności pamiątki związane z wielkimi krakowskimi rodami kupieckimi, w układzie chronologicznym od średniowiecza do połowy XIX w. Ta część wystawy miała za zadanie przybliżyć zwiedzającemu wiedzę o dokonaniach rodzin kupieckich od wieku XIV do czasów współczesnych. Autorzy dokonali wyboru, ograniczając się do tych rodów mieszczańskich, którym udało się zachować ciągłość rozwoju, przez co najmniej kilka pokoleń, a swoją aktywność nie zawężali jedynie do przedsięwzięć gospodarczych, ale pozostawili po sobie znaczący ślad na polu działalności społecznej, fundacyjnej i kulturalnej. Stąd też obok średniowiecznych i renesansowych rodzin Wierzyńskich, Bonerów, Montelupich obecność rodzin o korzeniach XIX-wiecznych: Pollerów, Knotzów, Hahnów, Helców i innych.

Wśród tych rodów znaczące miejsce zajęli Fischero-wie. Było to uzasadnione ciągłością kupieckiej tradycji tej rodziny (co najmniej pięć pokoleń trudniło się działalnością handlową, co nie było zjawiskiem zbyt częstym nie tylko w Krakowie, ale i w ogóle na ziemiach polskich), jak i dokonaniem o charakterze patriotycznym i publicznym.

Po raz pierwszy na wystawie „Między Hanzą a Lewantem” dokonano prezentacji niemal wszystkich pamiątek rodzinnych przekazanych do MHK przez Irenę Fischer⁷. Krakowskiej publiczności pokazano jednak nie tylko pamiątki Fischerów ze zbiorów muzealnych, ale także ciekawy zbiór

dokumentów z prywatnego archiwum Tadeusza i Andrzeja Fischerów, przedstawicieli bocznej linii rodu, do dzisiaj aktywnie uczestniczącej w życiu miasta. Dokumenty, dyplomy, fotografie udostępnione twórcom wystawy przez żyjących członków kupieckich rodzin, umożliwiły stworzenie niemal monograficznej całości odnoszącej się do historii jednej, krakowskiej rodziny.

Lada Fischerów umieszczona w pionowej gablocie ekspozycyjnej z pamiątkami rodziny, niemal „królowała” pośród dokumentów, pism i fotografii. „Wyniesiona” swoimi rozmiarami, a także swoją naturalną majestatycznością i pionizacją, uzyskaną poprzez zwieńczenie modelem żaglowca, przekazywała informację o *wspaniałym jubileuszu kupieckim 1899 r.*, a przez to o samym życiu Jana Władysława Fischera i jego rodziny.

Kontekst rodzinny lady Fischerów na wystawie „Między Hanzą a Lewantem” był uznany za pierwszoplanowy ze względu na koncepcję ekspozycji. Wydaje się, że także był on czytelny dla odbiorców ekspozycji, choć możliwe były inne interpretacje eksponatu choćby we współbrzmieniu z oryginałem lady umieszczonym na I piętrze wystawy wśród innych pamiątek Kongregacji Kupieckiej w Krakowie.

LADA FISCHERÓW NA NOWEJ WYSTAWIE STAŁEJ „Z DZIEJÓW I KULTURY KRAKOWA” OTWARTEJ 10 XI 1998 R. KRZYSZTOFORY I PIĘTRO, RYNEK GŁÓWNY 35

W 1997 r. została zamknięta wystawa „Z dziejów i kultury Krakowa”. Fakt ten spowodowany był dwoma podstawowymi przesłankami:

1. koniecznością wykonania niezbędnych prac remontowych w salach ekspozycyjnych Krzysztoforów.

2. koniecznością zmian na dotychczasowej wystawie stałej spowodowanej m.in. powołaniem dwóch nowych oddziałów MHK: „Bractwa Kurkowego” w Celestacie i „Wnętrz Mieszczańskich” w kamienicy Hipolitów.

10 XI 1998 r. otwarto po ponad rocznej przerwie nową, stałą wystawę „Z dziejów i kultury Krakowa”, przygotowaną przez zespół pracowników merytorycznych Muzeum Historycznego Miasta Krakowa⁸.

Na wystawie zabrakło obiektów przekazanych do nowych oddziałów MHK (kolekcja Bractwa Kurkowego i przedmioty związane z dziejami wnętrz mieszczańskich), a z drugiej strony wystawę uzupełniono o nowe wątki: dzieje Krakowa okresu II Rzeczypospolitej (przede wszystkim w kontekście patriotyczno – niepodległościowym) oraz prezentację wszystkich najciekawszych widoków Krakowa w Galerii Muzeum (w miejsce prezentowanej tam wcześniej galerii malarstwa krakowskiego). Rozbudowano także część sal ekspozycyjnych poświęconych udziałowi Krakowa w powstaniach narodowych, od powstania styczniowego poczynając na 1918 r. kończąc, uzasadniając to potrzebami wynikającymi z edukacyjnej roli Muzeum. Twórcom nie udało się zrealizować wielu pomysłów z powodu problemów, głównie natury finansowej. W nowej ekspozycji wykorzystano przykładowo stelaż poprzedniej wystawy, jedynie w niewielkim stopniu uzupełniając go o nowe gabloty. Poprawiono oświetlenie poszczególnych sal. Generalnie były to tylko niewielkie korekty przy utrzymaniu zasadniczego kręgosłupa poprzedniej ekspozycji. Twórcy wystawy zmagali się także

z kwestią zmniejszenia ilości obiektów, co wymusiło wypożyczenia pewnej grupy eksponatów z innych muzeów krakowskich, w pierwszej kolejności z Muzeum Narodowego w Krakowie.

Na nowej wystawie stałej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa nie zabrakło także miejsca dla *lady Fischerów*. Tym razem została ona wyeksponowana w sali *Handel* zwanej także salą Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej i będącej pod oficjalnym patronatem tej organizacji.

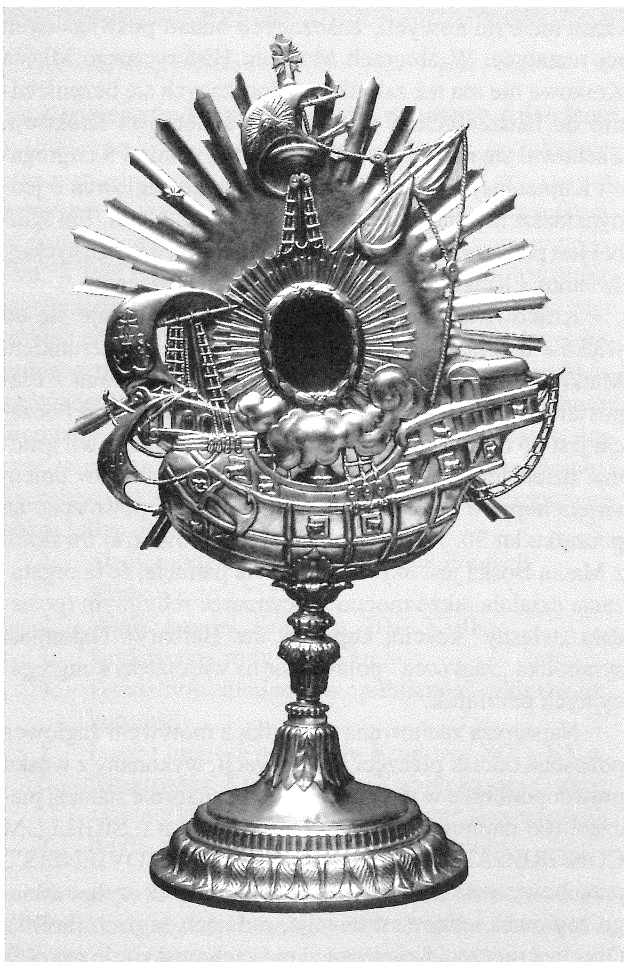
Koncepcja scenariusza tej części ekspozycji wyniknęła z dorobku wystawy „Między Hanzą a Lewantem” i była próbą zbliżenia odbiorcy wystawy do tradycji kupieckiej świetności miasta zapomnianej, ale i fascynującej hanzeatyckiej i morskiej jego przeszłości. W tym zadaniu swoje miejsce odgrywa także *lada Fischerów*.

Szczyt świetności Krakowa przypadał na wieki XIV–XVI i będące równocześnie okresem europejskiej potęgi kupców krakowskich. To w tym czasie krakowscy kupcy handlowali z całą niemal Europą, od jej wschodnich krańców, poprzez Węgry, Czechy, kraje i miasta niemieckie, aż po Flandrię na zachodzie. Na początku wieku XV powstała Kongregacja Kupiecka w Krakowie. Zwyczajowo za początek działalności tej organizacji przyjmuje się rok 1410, choć jest to kwestia wymagająca dalszych badań. Od 1387 r. Kraków stał się członkiem Hanzy, potężnego związku miast średniowiecznej Europy⁹. Okres kupieckiej świetności miasta w sposób najbardziej wyczerpujący opracowali w 1910 r. Stanisław Kutrzeba i Jan Ptaśnik¹⁰. Od tego czasu nie było nowych, znaczących badań poświęconych tej tematyce. W zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa nie ma też zabytków odnoszących się bezpośrednio do hanzeatyckiej i kupieckiej świetności Krakowa. Zachował się natomiast jeden „skarb”, symbol Kongregacji Kupieckiej: wizerunek stylizowanego żaglowca o jednym maszcie (holku, kogi ?) z rozpiętymi żaglami. Ten symbol jest podstawowym przekątnikiem tradycji hanzeatyckiej, świetności Krakowa i jego środowiska kupieckiego.

Krakowska Kongregacja Kupiecka posługuje się od wieków dwoma podstawowymi symbolami: wizerunkiem Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia i żaglowca z rozpostartymi żaglami. Matka Boska Niepokalanego Poczęcia jest do dzisiaj patronką kupców krakowskich, a 8 grudnia, dzień Jej święta, jest jednocześnie od wieków dniem święta kupców krakowskich (do tej tradycji powrócono na początku lat 90. XX w.). Związek kupców krakowskich z Matką Boską jest czytelny, jeśli się pamięta, że ta organizacja działała także mocno w wymiarze religijnym (posiadała „własny” kościół kupiecki, św. Barbary). Natomiast symbolika „żaglowca” pojawia się na większości kongregacyjnych pamiątek.

Najstarszą zachowaną pamiątką z motywem żaglowca pozostaje odcisk pieczęci Kongregacji, wykonany z wosku prawdopodobnie w wieku XIX, ale ze znacznie starszej pieczęci (co najmniej XVIII w.)¹¹. Odcisk ten („SIGILLUM CONGREGATIO MERCATORUM CRACOVIENSIS”) przechowywany w MHK posiada wizerunek stylizowanego żaglowca jednomasztowego, o dwóch żaglach (holk?). Oryginał pieczęci Kongregacji nie zachował się do naszych czasów. Pieczęć z wizerunkiem holku (kogi) wskazuje na morskie czy wręcz hanzeatyckie tradycje kupców kongre-

gacyjnych. Trzeba przypomnieć bowiem, że to koga była umieszczana na pieczęciach miejskich Lubeki (na pocz. XIII w, również z postacią kupca na pokładzie), Elbląga, Gdańska, Stralsundu, Wismaru. Natomiast wizerunek holku znajdował się na pieczęciach Elbląga i Gdańska z początku XV w.¹² Innym obiektem związanym z historią kongregacji, potwierdzającą „hanzeatycki trop” jest puchar w kształcie okrętu wykonany w Norymberdze ok. 1620 r. Przedmiot ten od 1869 r. będący w zbiorach Muzeum Czar-toryskich był wcześniej w posiadaniu Kongregacji Kupieckiej i został sprzedany przez jej starszego Wincentego Kirchmajera. Srebrny puchar ma kształt jednomasztowca (kogi) i choć nie wiemy, od kiedy był w posiadaniu Kongregacji (można przypuszczać, że w XVIII w.) doskonale mieści się w konwencji morskiej symboliki kupców krakowskich. Kolejną ważną pamiątką jest *lada Kongregacji* ufundowana w 1791 r. przez Ignacego Łaskiewicza, ze znanej kupieckiej rodziny krakowskiej. Jest ona zwieńczona modelem okrętu, choć tym razem trójmasztowego, bliższego XVIII-wiecznym okrętom niż średniowiecznej tradycji kupieckiej. Nie zmienia to faktu, że i tym razem fundator Lady odwołał się do podstawowej symboliki kupieckiego Krakowa¹³. W 1796 r. wykonano dla potrzeb Kongregacji, a właściwie jej kościoła pod wezwaniem św. Barbary relikwiarz w kształcie monstrancji, o formie dwumasztowego żaglowca (karaweli). Relikwiarz ten wykonany z miedzi posrebrzanej i pozłacanej stanowił kopię wcześniejszego

5. Relikwiarz w kształcie monstrancji, wł. Krak. Kongregacji Kupieckiej, depozyt w MHK.

srebrnego relikwiarza o identycznej formie, oddanego na potrzeby Powstania Kościuszkowskiego. Stanowi jeszcze jeden element potwierdzający trwałość kontekstu morskiego Kongregacji Kupieckiej.

W sali *Handel* nowej wystawy stałej w Krzysztoforach zebrano po raz pierwszy wszystkie obiekty Kongregacji z charakterystyczną dla niej symboliką (poza pucharkiem w kształcie kogi, który prezentowany jest w Muzeum Czar-toryskich). Tak więc lada Fischerów została wyeksponowana obok lady Kongregacji, relikwiarza, odcisku pieczęci, i pochodzącego z 1936 r., sztandaru sekcji chrześcijańskich restauratorów Krakowskiej Kongregacji z wyhaftowanym wizerunkiem płynącego żaglowca. Lada Fischerów wspólnie z wszystkimi eksponatami z różnych epok i o różnym charakterze, złączonymi jednym motywem „żaglowca”. Dodatkowo wprowadzono do ekspozycji czytelny element dydaktyczny: kopie XVI-wiecznej mapy Europy z naniesionymi liniami europejskich szlaków krakowskich kupców. Tym samym lada Fischerów będąc zabytkiem pochodzącym z końca XIX w. stała się w pierwszej kolejności symbolicznym przekaznikiem, sięgających średniowiecza, najświetniejszych tradycji kupiectwa krakowskiego.

PODSUMOWANIE:

Lada Fischerów została poddana, na trzech kolejnych ekspozycjach muzealnych próbom kreacji:

- na wystawie stałej w Krzysztoforach 1979-1997, w kontekście „rzemieślniczym”
- na wystawie czasowej „Między Hanzą a Lewantem”, 1995-1996 w kontekście „pamiątki rodzinnej”
- na nowej wystawie stałej w Krzysztoforach od 1998, w kontekście „symboliki kupieckiej”

W przypadku pierwszej wystawy funkcja wystawowa obiektu była najbardziej zbliżona do funkcji prezentacji (zabytek rzemiosła artystycznego), w pozostałych dwóch przypadkach *lada* spełniała funkcję reprezentacji. Na trzeciej z omawianych wystaw odgrywa rolę w „łańcuchu znaczeń symbolicznych”.

W pracy niniejszej nie poruszano zasadniczo kwestii „oprawy muzealnej”, jak i kontekstu estetycznego obiektu, gdyż na tych poziomach kreacji muzealnej twórcy omawianych ekspozycji nie dokonywali istotnych, czy godnych zauważenia wysiłków twórczych.

Kolejne kreacje *lady Fischerów* wynikały z założeń ideowych i scenariusza poszczególnych ekspozycji, ale były też odbiciem postępów w pracy naukowej nad obiektem. Zamierzone rezultaty osiągnęto głównie poprzez budowanie relacji z otoczeniem obiektu, w każdym z trzech przypadków zmienianym i szukaniem nowych relacji między eksponatami zgromadzonymi na wystawie.

Otwartym pozostaje pytanie, na ile zadanie postawione sobie przez twórców wystaw zostało wykonane, tzn. na ile kreacja obiektu była trafna i czytelna dla odbiorcy? W tej kwestii jedyną weryfikacją jest odbiór ekspozycji przez zwiedzających.

6. Wystawa „Z dziejów i kultury Krakowa”, sala Kongregacji Kupieckiej, stan obecny.

PRZYPISY

¹ Wojciech Gluziński, *U podstaw muzeologii*, Warszawa 1980, s. 121 i następne.

² Jerzy Świecimski, *Wystawy muzealne*, t. 1, Kraków 1992, s.66–67.

³ *Stuletni jubileusz firmy*, *Kalendarz Czecha*, 1900, s.71.

⁴ Pełna historia rodziny Fischerów w artykule J. Salwińskiego, *Krakowska kupiecka rodzina Fischerów od końca XVIII w. do końca XX w.*, „Rocznik Krakowski”, t. LXVII, 2001, s. 49–77.

⁵ Katalog wystawy: *Miedzy Hanzą a Lewantem. Kraków europejskim centrum handlu i kupiectwa*. Autorzy scenariusza: Michał Niezabitowski, Jacek Salwiński. Wystawa Muzeum Historycznego Miasta Krakowa i Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej, Kamienica Hipolitów 8 XII 1995-31 III 1996. Nota lady: VI, 13. Autorzy: Krzysztof Czyżewski, Dariusz Nowacki.

⁶ Przewodnik po wystawie stałej *Z dziejów i kultury Krakowa* w Krzysztoforach, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. Bez daty wydania, autorzy scenariusza: Wacław Passowicz, Henryk Świątek, Jadwiga Klepacka, Hanna Styczyńska, Witold Turdza, Stanisława Opalińska, Celina Bąk-Koczarska, Tadeusz Wroński.

⁷ Katalog wystawy: *Miedzy Hanzą a Lewantem*, s. 55–72.

⁸ *Z dziejów i kultury Krakowa. W 80. rocznicę Odzyskania Niepodległości*. Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, 1998, folder autorstwa Wacława Passowicza. Scenariusz ekspozycji: Celina Bąk-Koczarska, Aleksandra Radwan, Michał Niezabitowski, Marta Marek, Leszek Sibila, Janusz Nowak, Jacek Salwiński, Stanisława Opalińska.

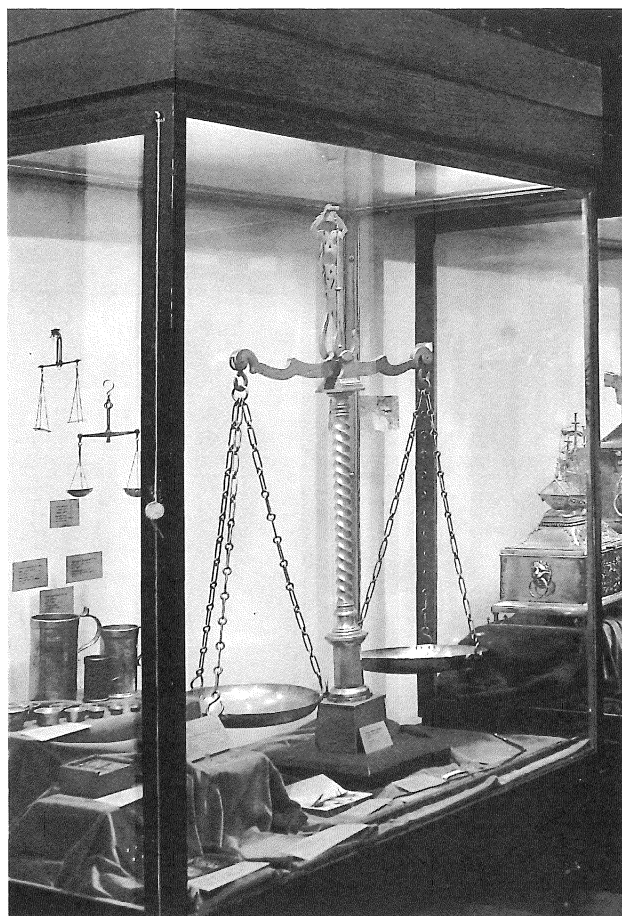
⁹ O związkach Krakowa i Hanzy: J. Wyrozumski, *Kraków a Hanza w wiekach średnich*, [w:] *Zeszyty Naukowe UJ „Prace Historyczne”*, z. 74, Kraków 1985, s. 57–65.

¹⁰ S. Kutrzeba, J. Paśnik, *Dzieje handlu i kupiectwa krakowskiego*. „Rocznik Krakowski”, t. XIV, Kraków 1910.

¹¹ O godle kongregacji: A. Chmiel, *Godła rzemieślnicze i przemysłowe krakowskie od poł. XIV w. aż do XX w.*, Kraków 1922, s. 9.

¹² J. Shilldhauser, *Dzieje i kultura Hanzy*, Warszawa 1995, s. 75.

¹³ Katalog wystawy *Miedzy Hanzą a Lewantem*, poz. VI, 12 i VI, 13.

7. Wystawa „Z dziejów i kultury Krakowa”, sala Kongregacji Kupieckiej, stan obecny.